

De smaak van de negentiende eeuw

Wat teelde tuinder Van Marrewijk op zijn tuin in Den Hoorn?

Aan de Lookwatering in de Noordhoorn stond de grote tuinderswoning van Bert van Marrewijk. In 1882 was hij 28 jaar. Vanaf dat jaar heeft hij kasboeken bijgehouden, waarin hij precies opschreef wat hij op zijn tuin teelde en wat hij verkocht. Ook de prijzen heeft hij vermeld en wie de kopers waren. Verder schreef hij over het weer, zoals zware stormen, strenge vorst, schade door hagelbuien en prachtig lenteweer. Achterin het kasboek noteerde hij de voornamen van zijn 14 kinderen, hun geboortedatum en geboorteur. Bert van Marrewijk was gehuwd met Ploon van Paassen. Zijn tuin had een oppervlakte van 3 hectare.

*Rechts staat Bert van Marrewijk. Naast hem een muur met vruchtbomen.
Onder het glas groeien komkommers. De foto is uit 1925.*

In de wintermaanden leverde zijn tuin bijna niets op. In de maand januari 1882 vermeldde hij: *'Verkocht aan Wessel Burghout appelenhout voor f 10,- en 13 manden spruiten aan een Rotterdamse handelaar'*. Burghout was timmerman in Den Hoorn.

In de maand februari was de enige ontvangst 12 gulden voor brandhout. In maart ontving hij 9½ gulden voor de verkoop van uienplanten.

De eerste echte tuinopbrengst was op 18 april 1882. Van Marrewijk verkocht 1 bos asperges voor 35 cent. Op 22 april leverde hij 3 bossen en op 24 april 4 bossen. Het hoogtepunt van deze oogst was 32 bossen op 22 mei 1882. In deze maand vond ook de verkoop van broeiaardbeien plaats. Deze vruchten werden onder glas geteeld en brachten soms wel 1 gulden per potje op. Aan het eind van de maand was de prijs nog 35 cent per potje. Voor de natuuraardbeien die buiten werden geteeld, kreeg de tuinder in de maanden juni en juli gemiddeld 6 cent per potje.

Het voornaamste product van de tuin, namelijk 40 procent, was in 1882 de teelt van vroege aardappelen. De aardappelen werden in kleine mandjes verkocht. Omdat de uitvoer naar Engeland sterk terugliep, nam de teelt van aardappelen in de jaren tachtig van de negentiende eeuw sterk af.

Als we in 1882 over de tuin van Bert van Marrewijk zouden wandelen, zouden we vooral veel vruchtbomen zien, zoals appelbomen, perzikkbomen, pruimenbomen, perenbomen en druivenbomen. Vaak stonden ze tegen gemetselde muren, want kassen waren er nog niet. De vruchtbomen leverden in 1882 zo'n 20 procent van de totale tuinopbrengst op. Driekwart van de opbrengst van het fruit kwam van de perziken en appels. De peren, druiven en pruimen vormde een kwart van de fruitoogst.

Appelrassen op deze oude Hoornse tuin waren onder andere: Bellefleurs, Kandijappels, Guldelingen, Zoete Venen, Prince Noble en Goudrenetten.

Oude perenrassen waren onder andere: Jutteperen, Dirkjesperen, Kleiperen, Louwtjesperen, Nicolaasperen, Saffraanperen, Keizerinnen, Kalabasperen en Napoleons. De grote perenboom naast het tuindershuis leverde bij een flinke oogst soms wel 3000 heerlijke Kalabasperen op. De pruimenbomen stonden vooral langs de sloten als windscherm. Bekende soorten waren Tonneboers, Victoria en Witte Wijnpruimen.

De tuinderswoning van Bert van Marrewijk aan de Noordhoorn te Den Hoorn in 1925.

Op de tuin werden ook veel bessen geteeld. Kruisbessen werden groen of rijp geoogst. In 1882 leverde de tuin 800 potjes frambozen, die 8 cent per potje opbrachten. De bessenpluk gaf veel werk. Veel jonge kinderen verdienden op deze wijze hun eerste geld. Er werden rode en zwarte bessen geoogst.

De komkommeroogst was in 1882 nog klein, evenals de teelt van tomaten. De teelt van groenten was eveneens erg afwisselend. Naast uien en peen werden ook krotten, snijbonen, prinsessenbonen en grote bonen geteeld. Later volgde de teelt van rode kolen en meloenen. In 1886 werd de eerste sla op de tuin geoogst, drie jaar later gevolgd door bloemkool en Spaanse pepers. Tegen het einde van de negentiende eeuw werden ook spinazie, peterselie, zuring en radijs geteeld.

In het begin kochten vooral handelaren uit Delft en het Westland de producten op de tuin van Van Marrewijk. Een koopman uit Wateringen kocht in juli 1885 voor 25.500 grote bonen voor 23 gulden. In dezelfde maand kocht deze handelaar ook nog 26.800 prinsessenbomen. Er werd in die tijd op de tuin dus veel geteld.

In 1892 kwam de eerste veiling in Den Hoorn. De veiling vond plaats in het café aan de Hoornsewal, op de plek waar nu een Chinees restaurant is gevestigd. Bert van Marrewijk was een van de initiatiefnemers. Hij werd de eerste secretaris van het veilingbestuur. De groenten en het fruit werden op het biljart gezet en wie 'mijn' riep was de koper. Van Marrewijk was een vooruitstrevende tuinder. In 1896 begon hij met de bloemeteelt op zijn tuin. In de maand april verkocht hij 120 bosjes tulpen. De prijs was wel laag, namelijk gemiddeld 2 cent per bos.

Achter de bomen staat Café Den Hoorn, waar de tuinders van 1892 tot 1904 hun producten veilden. Voor het huis ernaast liggen lege groentemanden. Foto uit 1902.

Van Marrewijk heeft zijn kasboeken tot in de jaren dertig van de vorige eeuw bijgehouden. Dankzij zijn nauwkeurigheid weten we dat er op de tuinen in Den Hoorn in de negentiende eeuw heel veel verschillende producten werden geteeld. Pas in de twintigste eeuw zijn de tuinders zich meer gaan specialiseren. De teelt van komkommers, tomaten en sla werden toen het belangrijkste, later gevolgd door snijbloemen en potplanten. Moderne tuinbouwbedrijven telen nu veelal maar één hoofdproduct. Het zijn tegenwoordig grote technologische bedrijven met hoge warenhuizen. De tuin van Bert van Marrewijk was veel afwisselender, er was veel te zien en er konden heel veel smaken worden geproefd.

Lesbrief door Jacques Moerman   Historische Vereniging Oud-Schipluiden, sept. 2010.

Op de pagina hierna staan twee bladzijden uit het oudste kasboek van Bert van Marrewijk. Op de rechter bladzijde schreef hij alle inkomsten uit 1882. Probeer deze tekst maar eens te lezen.

Op: 29	1 00	mandegeld	0 44
Op: 64	1 00		238 94
Op: 38	8 00	Provisie 23.89	
Op: 53	6 00	Verschot 11.18	35 04
Op: 41	6 00	Q Netto	203 84
11 Ben: 8		<u>1882</u>	
Op: 24		Opbrengst der tuin	2644 36 1/2
Op: 30	13 00	waarvan aan	
Op: 18 Perzik 11 Prun		Aardbeien Broei	51 30
Ben: 3 1/2 Bl. druif 0.55	1 65	Aardbeien Natuur	13 68
16 Ben: 8 Perzik	2 00	Lepergies	124 45
Ben: 12	3 00	Aardappelen	1048 55
Op: 21	4 00	Salbesjen zwarte	254 45
Op: 11 Klumbe gestoken	1 00	Kruisbesjen groen	10 15
19 Ben: 8 Perzik	2 00	Kruisbesjen wiff	4 80
Op: 26	2 00	Appelen	194 55
Op: 9 1/2 2de soort Bl. dr:	1 12 1/2	Peren	64 30
23 Ben: 7 Perzik		Pruissen	33 49
Ben: 15	13 00	Perziken bruto	203 50
Op: 23	3 25	Druiven bruto	44 24
Op: 30		Uijen	202 12 1/2
Op: 25	1 40	Spreuken	85 45
Op: tomaten	2 00	Pieten	63 34
25 Ben: 8 Perzik		Konkonnien	13 64
Op: 18		Peen	58 00
Indf: 12	4 50	Frambosen	68 59
Ben: 5 1/2 Bl. druif 0.40	2 00	Huiskeur	41 60
30 Ben: 8 Perzik		Hout en takken	48 00
Indf: 8	4 00	Spreuken koppen	18 08
Op: 12 Peren	1 00	verschuldende producten	43 14
Ben: 6 1/2 Bl. druif 0.70	4 20		
October Ben: 3 1/2 Bl. dr 0.50	1 50	de posten welke bruto	
Ben: 3 1/2 Witte druif 0.20	0 60	aangetekend staan gaat	
Op: 9 1/2 Bl. dr: 2de soort 0.50	0 54	al 10 procent provisie	
Op: tomaten	1 45	berovins vrachtbloen en	
21 Ben: 5 1/2 Bl. dr: 0.25	1 34 1/2	gedettilijk marktgeld.	
Op: 8	1 20		
Op: 8 1/2 2de soort 0.06	0 48		
2 Op: 18 1/2 3de soort 0.07	0 92 1/2		
24 Ben: 3 1/2 Bl. druif 0.20	0 60		
Ben: 5 1/2 Bl. druif 0.20	1 10		
	Bruto 238 14		
		<u>1882</u>	